

П. М. Макаренко,

д. е. н., професор, член-кореспондент НААН,

завідувач кафедри економіки підприємства, Полтавська державна аграрна академія

Н. В. Харченко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту, Полтавська державна аграрна академія

КАПІТАЛ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Досліджено праці вчених різних шкіл, які вивчали поняття "капітал". Автором відображена єдина загальноприйнята характеристика капіталу — його здатність приносити дохід.

The labours explore of scientific different schools, which studied notion capital. By author represent sole generally accepted description of capital — his power to bring an income.

Ключові слова: капітал, дохід, прибуток.

ВСТУП

Капітал (від латинського слова "capital", що означає основний, головний) — одна з фундаментальних економічних категорій, сутність якої науковці намагаються з'ясувати протягом ряду сторіч. Прагнення пояснити суть і значення цього поняття виявили представники всіх найвидатніших шкіл і напрямів.

Крім того, одним з беззаперечних тверджень сучасної підприємницької діяльності є визнання того, що капітал — це важлива складова успіху будь-якого бізнесу та діяльності, орієнтованої на довгострокове економічне зростання.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета статті — з'ясувати сутність поняття "капітал" та визначити його функції в акціонерних товариствах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Першу спробу дати науковий аналіз капіталу зробив Аристотель, який запровадив поняття "хремастика", під яким розуміли мистецтво забезпечувати достаток або діяльність, спрямовану на нагромадження капіталу. Класики політичної економії А. Сміт та Д. Рікардо ототожнювали капітал з нагромадженою працею, запасом (машин, інструментів, сировини, одягу, їжі, грошей та ін). Сміт до капіталу відносив лише частину запасів, призначену для подальшого виробництва й отримання доходу. У з'ясуванні сутності капіталу Сміт та Рікардо зробили крок назад порівняно з Аристотелем. Пізніше у німецькій та французькій мовах цим терміном стали позначати головне майно, головну суму. Переважна більшість сучасних західних науковців аналогічно визначають сутність цього поняття. Відмінність між класиками політекономії та сучасними західними економістами полягає, по-перше, в тому, що західні економісти значно розширили діапазон запасів, видів нагромадженої праці, певних благ (у з'ясуванні сутності капіталу). До них відносять дороги, мости, комп'ютери, споруди тощо. Американський економіст І. Фішер визначав капітал як запас багатства у певний час, як здатність багатства і власності приносити їх власнику постійний дохід у вигляді "потоків послуг". Відомий англійський економіст Дж. Хікс розглядав капітал як сукупність товарів виробничого призначення, а П.

Хейне — як виготовлені засоби виробництва або блага, які можна використовувати для виробництва майбутніх благ. По-друге, отримання доходу пов'язується не лише зі зазначеними речовими факторами виробництва, а й з особистим, людським фактором. Якщо перші отримали назву "фізичний капітал", то другі — "людський капітал", до якого належать знання, звички, енергія людей, а інвестиціями у "людський капітал" є витрати на здобуття освіти, інформації, кваліфікації, на підтримання здоров'я, на виховання дітей тощо. Прихильники теорії "людського капіталу" його складовою вважають навіть особисту чесність у ділових стосунках. По-третє, деякі західні науковці ототожнюють капітал, насамперед, з грошима, з фінансовими ресурсами. По-четверте, вони ототожнюють капітал з часом, який розглядають як окремий фактор виробництва, що створює дохід [7, с. 719]. Незліченна множина визначень, які даються різними економістами поняттю "капітал", пояснюється тим, що "до останнього часу завжди прагнули встановити таке поняття капіталу, яке відразу охоплювало б собою всі властиві йому властивості взагалі... капітал, засоби, знаряддя і матеріали виробництва, що є продуктом попередньої праці, залучені до виробництва нових цінностей (Д. Рікардо, К. Маркс); розрізняють народний капітал — засоби виробництва, і приватний капітал — частина майна особи, що доставляє йому прибуток (А. Сміт). Капітал розділяється на оборотний, що споживається при виробництві цінностей, і основний, що залишається більш або менш тривалий час у складі підприємства" [4, с. 269]. Відносно сутності категорії "капітал", то в економічній літературі можна знайти десятки різних її тлумачень. У зв'язку з цим при узагальненню підходу можна виділити найбільш поширені концепції.

Матеріально-речова. Вона характерна для ранніх класиків політекономії. Зокрема, А. Сміт визначав капітал як частину виробничих запасів, від яких певна особа очікує отримати прибуток. Узагальнюючи існуючі визначення капіталу представниками цієї концепції, можна дати так його трактування: капітал — це запас виробничих ресурсів, які призначені для подальшого господарського використання (виробництва товарів) з метою отримати прибуток.

Грошова. Капіталом є гроші, цінні папери, фінансові ресурси, які використовуються з метою отримання прибутку.

Капітал — будь-яке благо (цінність), яке приносить його власнику впродовж тривалого часу дохід. А. Маршалл у цьому зв'язку писав, що майже кожне відоме історії вживання терміна "капітал" більш-менш відповідало застосуванню терміна "прибуток", майже в кожному випадку застосування терміна "капітал" розглядається як частина майна людини, з якого вона сподівається мати прибуток [10, с. 75].

Важливий крок в осмисленні капіталу як економічної категорії був зроблений представником класичної політекономії А. Смітом, який вважав, що заощадження, інакше кажучи — дохід, не спожитий первинним власником, — зовсім не втрата для економічного обороту. Навпаки, це єдина частина доходу, яка забезпечує накопичення і нарощування багатства. Для А. Сміта капітал — це "запас продуктів різного роду, достатній для утримання його (людини) і постачання його необхідними для його роботи матеріалами і знаряддями в перебігу всього періоду виробництва і продажу продуктів його праці... Для того, щоб привести в рух промислову діяльність, необхідно три речі: матеріали для переробки, інструменти і знаряддя виробництва, за допомогою яких працюють, і заробітна платня або винагорода, заради якої виконується робота" [16, с. 300]. "Яку б частину своїх запасів людина не затрачувала як капітал, вона завжди чекає, що вона буде відшкодована йому з прибутком. Тому вона затрачує її винятково на утримання продуктивних робочих сил; виконавши свою функцію капіталу для нього, вона утворює прибуток цих останніх" [16, с. 840]. Капітал — це чинник виробництва, відповідальний за все, що "поточна праця повинна одержувати за рахунок минулої праці і продукту минулої праці... праця була першою ціною, первинними грошима, якими платили за всі предмети" [14, с. 2]. Таким чином, в системі понять класичної політекономії капітал характеризується трьома істотними рисами:

1) капітал — це неодмінно продукт минулої праці, на відміну від природних чинників виробництва: праці і землі (природи);

2) капітал — це виробничий або товарний запас, на відміну від запасів для безпосереднього споживання;

3) капітал — це джерело доходу, на відміну від накопичень предметів розкоші.

Д. Рікардо — представник класичної політекономії — значно поглибив сутнісні характеристики капіталу, розширивши область його розгляду сферою промислового виробництва. "Капіталом є та частина багатства країни, яка використовується у виробництві і складається з їжі, одягу, інструментів, сирих матеріалів, машин..., необхідних, щоб праця могла реалізувати свою дію. Кількість капіталу може зростати одночасно з підвищенням його вартості" [14, с. 54]. Іншими словами, під капіталом в загальному значенні цього слова представники класичної політекономії розуміли накопичені запаси засобів виробництва, призначені для подальшого виготовлення товарів. Ймовірно, саме на даному етапі капітал починає придбавати найконкретніші характеристики, що дозволяють виділити це поняття в окрему економічну категорію.

Центральне місце в системі економічного навчання марксиста належить дослідженню сутності капіталу. Початкові положення концепції К. Маркса полягають в тому, що основою існування і розвитку суспільства є матеріальне виробництво і ті зміни, які зумовлені зсувами у сфері виробництва, прогресом продуктивних сил. Сукупність виробничих сил і відносин є матеріальним базисом суспільства, який, на думку К. Маркса, визначає форми свідомості, юридичну і політичну надбудову суспільства. Тому не випадково величезну увагу в працях К. Маркса присвячено дослідженню і вивченню такої основоположної економічної категорії, як капітал.

На відміну від своїх попередників, К. Маркс підійшов до капіталу як до категорії соціального характеру. За допомогою її Маркс потратував всю систему економічних відносин капіталізму. Вивчаючи історичні передумови виникнення капіталу як економічної категорії, К. Маркс відзначав, що такі передумови є, що "...товарова циркуляція є вихідним пунктом капіталу" [12, с. 101].

Як зазначає О.О. Суярова [17, с. 211], існують три основні концепції розуміння поняття "капітал". По-перше, капітал вивчається як частина багатства, що становить сукупність засобів виробництва. По-друге, капітал розглядається як суспільні відносини, тобто як вартість, що приносить додану вартість. По-третє, капітал є сукупним вираженням усіх факторів виробництва [17, с. 212]. К. Маркс під капіталом розумів "ту частину суспільного багатства, яка використовується підприємцями для отримання прибутку, під прибутком — приріст капіталу... гроші з'являються наприкінці руху, щоб тільки знову почати його... капітал поділяється... на первісний капітал і барис, приріст капіталу... хоч у практиці цей самий барис зразу ж додається знов до капіталу й разом із ним пускається в рух... Рух капіталу є безмірним" [12, с. 106]. Більшість американських економістів використовують слово капітал у вузькому сенсі.

На думку К. Макконелла і С. Брю: "капітал, або інвестиційні ресурси, охоплює всі виробничі засоби виробництва, тобто всі види інструментів, машини, обладнання, транспортні засоби і збутову мережу, використовувани в виробництві товарів і послуг і доставці їх кінцевому споживачеві" [11, с. 37]. Аналогічним чином трактує капітал П. Самуельсон: "Економіка промислово-розвинених країн використовує велику кількість будівель, техніку, комп'ютерів і так далі. Всі подібні ресурси називаються капіталом. Капітал — це виробничий чинник виробництва, ресурс тривалого користування, який сам по собі є продуктом економіки... капітал володіє чистою продуктивністю, з його допомогою виробляється додаткова кількість продукції" [15, с. 205]. В. Лексик стверджує, що "грошові кошти, що вживаються для отримання прибутку, називаються зазвичай капіталом. Капітал в народногосподарському значенні, або об'єктивний капітал, складається з сукупності речовинних благ, що слугують для виробництва. Сутність приватногосподарського капіталу полягає в праві розпорядження об'єктивними капітальними благами, якими володіють окремі особи через право власності на ці блага" [9, с. 30]. В бухгалтерському словнику за редакцією проф. Бутиця зазначено, що капітал — вартість, що створює додану вартість; загальна вартість активів будь-якої особи за вирахуванням її зобов'язань (чиста вартість); сукупні ресурси, що використовуються в підприємстві; початкова сума коштів, призначених для здійснення підприємницької діяльності [6, с. 84].

І. Бланк у своїх роботах справедливо вказує, що "капітал може бути представлений як накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових коштів і реальних капітальних товарів, що залучаються його власниками в економічний процес як інвестиційні ресурси і чинник виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з чинниками часу, ризику і ліквідності" [2, с. 21].

Ми вважаємо, що в даному визначенні найбільш повно відображені всі характеристики категорії "капітал", розглянуті економістами минулих сторіч. Так, капітал у І. Бланка представлений, по-перше, як продукт минулої праці; по-друге, як накопичений запас економічних благ; по-третє, як джерело отримання доходу в процесі підприємницької діяльності.

Проте, в сучасній літературі існують і більш вузькі підходи до визначення сутності капіталу як економічної категорії. А. Булатов визначає, що капітал як економічна категорія виражає, перш за все, певну суму матеріальних, грошових й інтелектуальних коштів, що доз-

воляють своєму власнику вести підприємницьку діяльність... капітал в упредметненій формі втілений в засоби виробництва, а капітал, що був ще не упредметненим, але вкладений в засоби виробництва — в інвестиціях. Для терміна "капітал" існує багато визначень. Найзагальніше з них — капітал як відношення. Поширені і більш вузькі визначення, серед яких можна виділити фінансове і економічне. Згідно фінансового визначення, капіталом називаються всі активи (засоби) фірми. За економічним визначенням, це тільки реальний капітал, тобто засоби виробництва. Капітал як засоби виробництва ділиться на засоби і предмети праці, тобто на основний і оборотний капітал" [5, с. 165] "Капітал в позиковій формі (позиковий капітал) приносить його власнику дохід переважно у вигляді відсотка по внесках, позиках і кредитах. Капітал в підприємницькій формі (підприємницький капітал) приносить дохід переважно у вигляді прибутку" [5, с. 513]. В даному випадку автором відображена єдина загальноприйнята характеристика капіталу — його здатність приносити дохід.

Н. Колчина відзначає, що "капітал — частина фінансових ресурсів, вкладених у виробництво, що приносить прибуток після закінчення обороту. Іншими словами, капітал виступає як перетворена форма фінансових ресурсів" [8, с. 11]. Достатньо вузький, на наш погляд, підхід, який не відображає реальної сутності поняття "капітал".

В. Бочаров, визначає капітал як "...багатство, що використовується для його власного збільшення (самозростання)" [3, с. 71].

Оригінально І.А. Балабанов [1, с. 65] розглядає капітал — гроші, пущені в оборот які приносять доходи від цього обороту. Оборот грошей здійснюється шляхом вкладення їх в підприємництво, передачі в позику, здачу в наймання. Капітал — це гроші, призначені для витягання прибутку. Капітал — це багатство, що використовується для його власного збільшення. Тільки вкладення капіталу в господарську діяльність, інвестування його створюють прибуток. Загальна формула капіталу:

$G - T - G_1$,

де G — грошові кошти, авансовані інвестором;

T — товар (куплені засоби виробництва, робоча сила і інші елементи виробництва);

G_1 — грошові кошти, отримані інвестором від продажу товару і які включають реалізовану додану вартість;

$(G - T)$ — дохід інвестора (додана вартість);

$(G_1 - T)$ — виручка від продажу товару;

$(T - T)$ — витрати інвестора на покупку товару.

А.А. Пересада [13, С. 156] в поняття "капітал" вкладає декілька значень:

— акумульована (сукупна) сума товарів, майна, активів, що використовуються для одержання прибутку;

— в бізнесі — капітал власників;

— сумарні активи компанії (бізнесу);

— капітальні активи компанії;

— у бухгалтерському обліку — сума, яка інвестована у бізнес;

— грошові кошти, доступні для інвестування або інвестовані;

— дисконтована вартість майбутнього прибутку від інвестицій.

Таким чином, аналіз основних підходів до визначення економічної категорії "капітал" дозволив автору виділити наступні основні характеристики капіталу як економічної категорії.

1. Капітал є накопичена цінність, неодмінно продукт минулої праці.

2. Капітал — це виробничий або товарний запас, на відміну від запасів для безпосереднього споживання.

3. Капітал — це джерело доходу.

На основі вищевикладеного, з урахуванням розглянутих основних характеристик економічна сутність капіталу, на думку автора, може бути в найзагальнішому вигляді виражена таким чином: "капітал являє собою

накопичений шляхом заощадження від безпосереднього споживання запас економічних благ у формі грошових коштів і реальних активів, що залучаються його власниками в економічний виробничий процес з метою отримання доходу".

Таким чином, капітал — це будь-який ринковий актив, накопичений шляхом заощадження від безпосереднього споживання, що приносить дохід його власнику. Іншими словами, капітал — це вираз певних матеріальних, грошових, інтелектуальних засобів, що дозволяють своєму власнику вести підприємницьку діяльність.

У сучасних умовах капітал, що належить індивіду — приватний (індивідуальний) капітал — вже не здатний забезпечити необхідний рівень доходу своєму власнику. Тому об'єднання індивідуальних капіталів у рамках комерційної організації — найприйнятніша форма для ведення підприємницької діяльності. У зв'язку з цим доцільним є вивчення такої економічної категорії як "капітал акціонерного товариства" в цілому, його особливостей.

Капітал акціонерного товариства — сукупність індивідуальних капіталів, об'єднаних у результаті випуску цінних паперів, які зростають завдяки капіталізації частини прибутку та додаткової емісії акцій. Крім власного, акціонерні товариства використовують і позиковий капітал, що утворюється від розміщення цінних паперів та отримання банківського кредиту. Кошти, отримані від розміщення облігацій, через певний час мають бути повернені власникам цих цінних паперів разом з відсотками. Капітал акціонерного товариства існує у формі реального і фіктивного капіталів. Реальний — капітал, що використовується в процесі обігу всіх трьох функціональних форм капіталу (промислового, торговельного, грошового), обслуговує, насамперед, рух промислового капіталу. Його речовим змістом є засоби виробництва, готова продукція, незавершене будівництво та ін. Реальний капітал акціонерного товариства представлений номінальною вартістю акцій, які випускають на величину статутного фонду акціонерного товариства. Фіктивний капітал акціонерного товариства — частка реального капіталу у формі акцій, облігацій, паперових представників дійсного капіталу, вартість яких зростає в процесі безпосереднього виробництва, а особливого обігу. Фіктивний капітал, як правило, більший за реальний. Так, у 30-ті ХХ ст. фіктивний капітал становив 50% фондового ринку розвинутих країн світу, а наприкінці 90-х — понад 90%. Це пояснюється тим, що за сприятливої економічної кон'юнктури курс акцій значно вищий від їх номінальної вартості. Коли цінні папери акціонерного товариства стають об'єктом торгівлі, їхні ціни визначаються не лише доходом, який вони приносять, а й позиковим відсотком. Дохід починає капіталізуватися, виходячи з існуючого рівня додаткового відсотка. Фіктивний капітал акціонерного товариства може бути і меншим за реальний під час економічних криз, різкого зниження курсу акцій, біржових спекуляцій тощо. Акціонерні товариства, випускаючи дрібні акції, мобілізують як капітал заощадження широких верств населення. Для цього практикується продаж певної частини акцій за пільговими цінами, політика "формування власності" в Німеччині тощо [7, с. 721].

Потрібно назвати декілька основних причин, що викликали об'єднання капіталів у рамках комерційного підприємства в сучасній економіці:

— потреба в зниженні витрат виробництва і збільшенні норми прибутку;

— прагнення зменшити вплив конкуренції і зміцнити положення на ринку;

— створення необхідних умов для здійснення або прискорення науково-технічного прогресу у відповідній сфері діяльності і т. п.

Історично економічна зацікавленість в злитті окремих капіталів, що належать приватним особам, на тривалі терміни з'явилася в період індустріалізації виробництва і технічного прогресу. Вкладення капіталу в за-

соби виробництва, сучасні для свого часу, були доцільні, з одного боку, тільки на тривалий термін, з іншого боку, в крупних розмірах, які значно перевищують розміри індивідуальних капіталів. Тому в рамках сучасної економічної системи про ефективність використання індивідуальних капіталів можна говорити в рамках їхнього об'єднання в єдиний капітал комерційного підприємства.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин капітал, що привертається компанією для здійснення господарської діяльності, характеризується не тільки своєю багатоаспектною економічною сутністю, але і різноманіттям обліків, в яких він виступає. І. Бланк справедливо вважає, що "під загальним поняттям "капітал підприємства" розуміються найрізноманітніші його види, що характеризуються в сучасній економічній теорії і господарській практиці декількома десятками термінів" [2, с. 12].

Г. Кірейцев зазначає, що капітал є реальним об'єктом, на який можна постійно впливати з метою отримання нових доходів фірми та виконання нею своїх зобов'язань. Отже капітал — це об'єктивний фактор виробництва, частина фінансових ресурсів, які використовуються підприємством у своїй діяльності. Тобто капітал є перетвореною формою фінансових ресурсів.

Принципова різниця між капіталом і фінансовими ресурсами полягає в тому, що на будь-який момент часу фінансові ресурси більш або дорівнюють капіталу підприємства. При цьому, якщо "фінансові ресурси" дорівнюють "капіталу", то це означає, що у підприємства немає ніяких фінансових зобов'язань.

У реальному житті не може бути рівності між фінансовими ресурсами і капіталом [18, с. 17].

Визначення В. Бочарова, дане в підручнику "Корпоративні фінанси", свідчить: "...капітал підприємства — це загальна величина засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, вкладених в активи (майно) підприємства" [3, с. 71].

Слід зазначити, що, крім основних характеристик капіталу (капітал — накопичена цінність; капітал — виробничий або товарний запас; капітал — джерело доходу), з розвитком економічних відносин категорія "капітал" і її найбільш окремий випадок — "капітал акціонерного товариства" — набуває деяких додаткових характеристик, що визначають його сутності в сучасних ринкових умовах.

Різнманіття понять терміна "капітал" визначається різноманітністю сутнісних сторін цієї економічної категорії [2, с.12], тому для виявлення сутності даної категорії на сучасному етапі розвитку економіки і для встановлення її зв'язку з фінансами господарюючого суб'єкта потрібно розглянути деякі основні характеристики, що формують її цінність і визначають зв'язок даної категорії з реальним виробництвом, інвестиціями, власністю і т. д.

Якщо говорити про зв'язок капіталу господарюючого суб'єкта з товарним виробництвом, то слід зазначити, що в теорії капіталу його характеристика як виробничого ресурсу посідає центральне місце. Це визначається тим, що накопичені економічні блага задіяні або можуть бути задіяні, перш за все, у виробничому процесі [2, с. 14]. Капітал, що використовується в процесі виробництва товарів, робіт, послуг характеризується в економічній теорії як "чинник виробництва", під яким розуміється економічний ресурс, задіяний у виробничому процесі. Як чинник виробництва капітал характеризується продуктивністю, яка визначається як ставлення результату виробничої діяльності до суми використаного для виробництва капіталу.

За своєю економічною природою капітал є ресурсом, призначеним до інвестування. Всі основні форми руху капіталу у всіх секторах економіки країни пов'язані з його інвестуванням, реінвестуванням [2, с. 14]. Процес використання капіталу акціонерного товариства як реального інвестиційного ресурсу являє собою так зване "чисте капіталоутворення", під яким традиційно розуміється обсяг валових інвестицій капіталу в певно-

му періоді, зменшений на суму амортизаційних відрахувань. Чисте капіталоутворення забезпечує поліпшення виробничих можливостей господарюючих суб'єктів, а також зростання виробничого потенціалу суспільства в цілому за рахунок чистого приросту реального капіталу, що досягається в процесі інвестування.

ВИСНОВКИ

Характеризуючи капітал акціонерного товариства як об'єкт власності і розпорядження, необхідно відзначити наступне. Як економічний об'єкт підприємницької діяльності капітал є носієм прав власності і розпорядження. Якщо на первинному етапі розвитку світової економіки титул власності і право розпорядження ним були пов'язані з одним і тим же суб'єктом, то у міру подальшого економічного розвитку відбувається поступове їх розділення. В сучасних економічних умовах підприємець, що використовує капітал в економічному процесі, може володіти правами розпорядження без права власності на нього. Прикладом такого розділення прав є функціонування капіталу в системі підприємств, створених у формі акціонерних товариств, коли власники капіталу передають права розпорядження їх іншим особам.

Література:

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента: [учебн. пособие] / И. Балабанов. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 528 с.
2. Бланк И.А. Управление формированием капитала: [учебн. пособие] / Игорь Бланк. — К.: Ника — Центр, 2000. — 512 с.
3. В. Бочаров. Корпоративные финансы: [учебн. пособие] / В. Бочаров. — СПб.: Питер, 2001 — 256 с.
4. Брокгауз Ф.А. Энциклопедический словарь: современная версия / Ф.А. Блокгауз, И.А. Ефрон. — М.: ЕКСМО — Пресс, 2002. — 672 с.
5. Булатов А.С. Экономика: [учебник] / А.С. Булатов. — М.: Издательство БЕК, 1995. — 632 с.
6. Бухгалтерський словник / [ред.-упоряд. проф. Бутинця Ф.Ф.]. — Житомир: ПП "Рута", 2001. — 224 с.
7. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1/ Редкол.: ...С.В.Мочерний (відп.ред.) та ін. — К.: Видавничий центр "Академія", 2000. — 864 с.
8. Колчина Н.В. Финансы предприятий: [учебник] / Н.В. Колчина, Г.Б. Поляк — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. — 447 с.
9. Лексик В. Кредит и банки / Лексик В. — М.: Перспектива, 1994. — 120 с.
10. Економічна теорія — політекономічний контекст: [навчальний посібник] / П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, А.П. Макаренко, А.Л. Мельник. — Полтава РВВ ПДАА, 2010. — 211 с.
11. Макконелл К.Р. Экономика: Принципы, проблемы и политика. В 2 т. Т.1.: / Кемпбелл Р. Макконелл, Стенли А. Брю. — М.: Республика, 1992. — 399 с.
12. Маркс К. Критика политической экономии. Т.1 Кн. 1. Процесс производства капитала / К. Маркс, Упоряд. Ф. Энгельс. — Х.: Партвидав "Пролетар", 1933. — 844 с.
13. Пересада А.А. Инвестиционный процесс в Украине. К.: Видавництво "Лібра" ТОВ, 1998. — 392 с.
14. Рикардо Д. Начала политической экономии и податного обложения / Д.Рикардо. — М.: Госиздат, 1929. — 368 с.
15. Самуэльсон П. Экономика. Т. 1. / П. Самуэльсон. — М.: НПО Алгон, ВНИИСИ, 1994. — 333 с.
16. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Т. 1. / А.Смит. — М.: Гос. соц.-эконом. изд-во, 1931. — 436 с.
17. Суярова О.О. Узагальнення існуючого досвіду класифікації капіталу / Суярова О.О. // Вісник Сум ДУ Серія Економіка. — 2009. — № 2. — С. 211—219.
18. Финанси підприємств: [навчальний посібник] / Г.Г. Кірейцев. — Київ: ЦУА, 2002. — 268 с.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2011 р.